Алла ЛИСЕНКО
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри аудиту, обліку та оподаткування
Центральноукраїнського національного технічного університету,
м. Кропивницький, Україна

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Оцінювання ризиків діяльності суб'єктів господарювання галузі рослинництва є складною науково-практичною проблемою, що пов'язано зі значною залежністю процесу формування економічних результатів від впливу природно-кліматичних чинників, біологічного циклу розвитку сільськогосподарських культур, вираженої сезонності виробництва, якості земельних угідь, достатності матеріально-технічних, трудових та фінансових ресурсів, своєчасності виконання технологічних операцій, розвитку логістичних процесів. В умовах воєнного стану невизначеність середовища господарювання аграріїв значно посилюється, оскільки традиційні чинники впливу доповнюються загрозами мінування сільськогосподарських угідь, пошкодження або руйнації виробничо-збутової інфраструктури, дефіцитом трудових ресурсів, коливанням цін на добрива, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали, зростанням витрат на зберігання продукції, її первинну обробку й транспортування.

Усі перелічені вище чинники не існують ізольовано один від одного. Так, порушення логістики спричинює затримку постачання матеріально-технічних ресурсів, що негативно впливає на дотримання технологічних процесів, знижуючи урожайність культур та підвищуючи собівартість продукції. У подальшому це призводить до скорочення обсягу грошових надходжень, виникнення проблем з фінансуванням наступного виробничого циклу, погіршенням фінансової стійкості господарства. Отже, виникає необхідність не лише в ідентифікації ризиків та загроз, а й у дослідженні їх сукупного впливу на формування грошових потоків, доходів, витрат, фінансових результатів та показників фінансового стану суб'єктів господарювання.

При оцінюванні ризиків діяльності суб'єктів господарювання галузі рослинництва на сучасному етапі виникають проблеми на наступних рівнях:

1. Рівень ідентифікації ризиків. Доцільно систематизувати ризики впливу воєнного стану, а також природно-кліматичні, ресурсно-виробничі, логістичні, фінансові ризики, урахувати їх взаємозалежність.

2. Рівень формування системи ключових індикаторів та методичного забезпечення комплексної оцінки ризиків. Потрібно розробити набір індикаторів, які забезпечуватимуть можливість своєчасного виявлення ризиків і загроз та оцінювання їх наслідків для конкретного суб'єкта господарювання. При цьому слід враховувати, що окремі показники не забезпечують цілісне уявлення про ризиковість діяльності. Тому у рамках методики доцільно поєднати різнорідні

індикатори таким чином, щоб забезпечувалася інтегральна оцінка рівнів ризику за обґрунтованими критеріями.

3. Рівень диференціації оцінок та прогнозування ризиків і загроз в умовах значної невизначеності. Нормативні значення індикаторів не завжди враховують особливості господарюючих суб'єктів, зважаючи на масштаби їхньої діяльності, рівень спеціалізації, ресурсний потенціал тощо. Зміни безпекової ситуації, логістичних маршрутів, цін на ресурси ускладнюють використання традиційних прогнозних моделей. Натомість виникає потреба у проведенні сценарного аналізу та оцінюванні чутливості результатів.

4. Рівень практичного використання результатів. Результати оцінювання ризиків повинні стати інформаційною основою для прийняття рішень, а не лише обмежуватися констатацією негативних тенденцій.

Подолання окреслених проблем потребує необхідності формування системи індикаторів, у межах якої поєднуються характеристика ризиків та наслідки їхнього впливу (табл. 1).

Таблиця 1

Групи ризиків та ключові індикатори оцінювання ризиків діяльності суб'єктів господарювання галузі рослинництва

Групи ризиків	Ключові індикатори
Воєнного стану	– площа забруднених територій; – частка недоступних для використання земельних угідь; – обсяг прямих втрат активів.
Природно-кліматичні	– відхилення температурних показників та кількості опадів від нормативних значень; – зниження урожайності через несприятливі погодні умови.
Ресурсні	– рівень забезпеченості ресурсами (за видами ресурсів); – темпи зростання цін на паливо, насіння, добрива, ЗЗР та ін. ресурси; – питома вага матеріальних витрат у сумі операційних витрат.
Виробничі	– рівень цифровізації та автоматизації виробничих процесів; – динаміка урожайності та оцінка її відхилень від очікуваного рівня; – частка втраченого врожаю (за виключенням урахування впливу несприятливих погодних умов); – показники ефективності використання трудових, матеріально-технічних, фінансових ресурсів.
Логістичні	– тривалість доставки продукції та ресурсів; – витрати на транспортування одиниці продукції; – вартість доставки.
Фінансові	– індикатори ліквідності, платоспроможності та касових розривів (операційний грошовий потік; коефіцієнти абсолютної ліквідності та покриття; порівняння тривалості обороту дебіторської та кредиторської заборгованості); – індикатори фінансової стійкості та боргового навантаження (коефіцієнт автономії, коефіцієнт покриття відсотків); – індикатори чутливості прибутку до зміни урожайності, ціни та собівартості продукції.

Джерело: сформовано автором на підставі [1, с. 117-119; 2; 3, с. 125-126]

Наведений перелік індикаторів доцільно конкретизувати з урахуванням умов діяльності конкретного господарства, уникаючи подвійного урахування впливу взаємопов'язаних показників.

Водночас слід враховувати, що традиційні методичні підходи до оцінювання ризиків не є достатньо адаптованими до умов сьогодення. Використання стандартного набору економічних показників для ретроспективного оцінювання результатів господарської діяльності не дає можливість завчасно встановити критичні зміни та адекватно оцінити масштаби втрат. Також необхідно враховувати, що оцінки, побудовані на основі інформації виключно за попередні роки, при зміні умов господарювання втрачають свою прогностичну цінність. Крім того, дані про погіршення якості земель або втрату угідь, недоотримання врожаю, пошкодження інфраструктури внаслідок військових дій можуть бути недоступними в оперативному часовому режимі.

Використання середньогалузевих даних також не дає можливість реально оцінити повною мірою невикористані можливості та загрози для конкретного суб'єкта господарювання, зважаючи на відмінність масштабів діяльності, якості угідь (у тому числі враховуючи, що частина з них може бути забруднена мінами або нерозірваними боєприпасами), спеціалізації, проявів управлінського впливу тощо.

Для поєднання ключових індикаторів за групами ризиків у єдиний показник доцільно розрахувати інтегральний індекс ризику шляхом визначення сумарного добутку вагових коефіцієнтів по і-й групі (з урахуванням ступеня впливу показників, які її формують, на дохід господарства) та встановленого рівня ризику по групі у нормованому діапазоні від 0 до 1.

Пропонований підхід до оцінки ризиків спрямований на підвищення обґрунтованості управлінських рішень, збереження виробничого потенціалу та зміцнення економічної життєздатності суб'єктів господарювання галузі рослинництва в умовах невизначеності середовища та викликів воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Григорян Р.Х. Особливості прояву ризиків у діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах невизначеності. *Економіка та управління АПК*, 2023. № 1. С. 111-123. DOI: https://doi.org/10.33245/2310-9262-2023-181-1-111-123

2. Жук В.М., Василішин С.І., Нежид Ю.С. Обліково-інформаційне забезпечення управління агропідприємствами в умовах надзвичайних ситуацій та повоєнних викликів. *Ефективна економіка*, 2025. № 10. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.10.14%20

3. Степаненко О., Канельська А. Фінансова стійкість підприємств в період воєнного стану: ризики, загрози, шляхи їх подолання. *Підприємництво та інновації*, 2024. № 33. С. 123-130. DOI: https://doi.org/10.32782/2415-3583/33.21